

სასამართლოს დამოუკიდებლობა - მართლმსაჯულების იმანენტური თვისება

ზურაბ მელქაძე
სამართლის დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი

ანოტაცია

მართლმსაჯულება, როგორც სახელმწიფო საქმიანობის სახეობა, ყოველთვის სოციალური გარდაქმნების მიმდინარეობას განსაზღვრავდა. მისი სამართლიანი ადმინისტრირება ბრალდებისა და დაცვის მხარეების თანაბარი უფლებებით აღჭურვას, ასევე სასამართლოს დამოუკიდებლობის, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის და სასამართლოს გადაწყვეტილებების პატივისცემას მოითხოვს.

სასამართლოს შეუფერხებელ მუშაობაზე და მის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე დამოკიდებულია, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ხელისუფლების სიძლიერე, მეორე მხრივ მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, მათ შორის სახელმწიფო ორგანოების თვითნებობისგან. სასამართლო სისტემის ჭეშმარიტი თავისუფლების არსებობის შემთხვევაში მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი ქვეყანაში არსებული არაპროფესიონალიზმი და ნეპოტიზმი, სახელმწიფო მოხელეთა ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის ფაქტები. მოსამართლე შეძლებს სამართალდამცავი და სხვა სახელმწიფო ორგანოს თანამდებობის პირის მიერ კანონის დარღვევის ნებისმიერ შემთხვევაზე რეაგირებას, გამომძიებლის ან/და პროკურორის უკანონო ქმედების გამო საჩივრის გადანაცვლებას, სხვა უფლებამოსილებების განხორციელებას.

ANNOTATION

Justice, as a type of state activity, always determined the course of social transformations.

Its fair administration requires equal rights for the prosecution and the defense, as well as respect for the independence of the court, the principle of separation of powers, and the court's decisions.

On the one hand, the strength of the state government depends on the smooth operation of the court and on the decisions made by it, on the other hand, the protection of the rights and freedoms of citizens, including against the arbitrariness of state bodies. If there is true freedom of the judicial system, the unprofessionalism and nepotism in the country, the facts of incompatibility of interests and corruption of state officials will be minimized. The judge will be able to respond to any case of violation of the law by the official of the law enforcement and other state bodies, to resolve the complaint due to the illegal actions of the investigator and/or prosecutor, to exercise other powers.

* * * *

სასამართლოს დამოუკიდებლობა - სახელმწიფოში სასამართლო ხელისუფლება ბისა და მართლმსაჯულების არსებობის ობიექტურად აუცილებელი პირობაა და გულისხმობს მოსამართლის სამართლებრივი პოზიციის არჩევის თავისუფლებას მხარეთა ნებისაგან, ასევე ნებისმიერი გარე ზემოქმედებისაგან.

ყველა ამ სახის ზემოქმედებისადმი მოწყვლადობა თანაბრად საშიშია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობისათვის, ასევე მათ მიერ განხორციელებული მართლმსაჯულებისთვის. სასამართლო დამოუკიდებლობას უზრუნველყოფს არა კანონმდებლობა ან მისი პროცესუალური პრინციპების რანგში აყვანა, არა ამ სიტყვების მრავალჯერადი გამოყენება სხვადასხვა ნორმატიულ-სამართლებრივ აქტებში და, მით უფრო, არც მოწოდებები მოსამართლეებისადმი - იყვნენ დამოუკიდებელნი, არამედ ამ დამოუკიდებლობის რეალური განხორციელება, რაც მხოლოდ მისი რეალიზაციის საიმედო საორგანიზაციო-პროცედურული მექანიზმების შექმნითაა შესაძლებელი.

სამართალწარმოებაში დასაქმებული სხვადასხვა პროფილის სახელმწიფო ორგანოებიდან წამყვანი და შეუცვლელი როლი უდავოდ სასამართლოს ეკისრება, რადგან საქართველოს სსსკ მე-19 მუხლის თანახმად, სასამართლო ხელისუფლება ერთადერთი ორგანოა, რომელიც უფლებამოსილია განახორციელოს მართლმსაჯულება, განიხილოს სისხლის სამართლის საქმე, გამოიტანოს კანონიერი, დასაბუთებული და სამართლიანი განაჩენი.

სასამართლო უნდა იყოს სამართლიანობისა და ზნეობრიობის განსახიერება, ძალა, რომელსაც თვითნებობისა და უკანონობისაგან დაცვის იმედით მიმართავენ. ყველა საპროცესო ინსტიტუტი, სხვა სახელმწიფო ორგანოები და საქმის შედეგით ასე თუ ისე დაინტერესებული პირები აპრიორულად აღიარებენ, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობის გარეშე აზრს კარგავს ყველა პროცესუალური მოქმედება და პროცესუალური ინსტიტუტების თავდაპირველი დანიშნულება.

ადმინისტრაციულ და სისხლის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით ამ პრობლემის განხილვა რამდენიმე მიზეზითაა განსაკუთრებით საინტერესო. პირველი, - საქმეთა უმეტესობაზე აშკარად ჩანს სახელმწიფო (არა მხოლოდ საჯარო, არამედ უწყებრივიც) ინტერესი, რომლის მატარებლებადაც შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოები

გამოდიან; მეორე, – მხარეთა ორგანიზაციული და ადმინისტრაციული უთანასწორობა არსებული პროცესუალური უფლებების რეალიზაციის ფარგლებშიც კი მათი შესაძლებლობების უთანასწორობას წარმოშობს; მესამე, – აღნიშნულ სამართალწარმოებათა პროცესში, როგორც არსად, შესაძლოა შეიქმნას საჯარო ინტერესების სახეების შეცვლის ხელსაყრელი პირობები: საზოგადოებრივის (რომელიც ობიექტურად ემთხვევა საზოგადოების ინტერესებს), სახელმწიფოებრივის (რომელსაც სამართალწარმოების პროცესში კონკრეტული სახელმწიფო ორგანო წარმოადგენს) და უწყებრივის (სახელმწიფო ორგანოს კონკრეტული დანაყოფის უწყებრივი ანგარიშგების). ასეთ ცვლილებებზე დაფუძნებული საჯარო მოსამსახურეთა მნიშვნელოვანი ნაწილის, მათ შორის ცალკეულ მოსამართლეთა, პროფესიული სამართალშეგნების მრავალი სტერეოტიპი. ამ სტერეოტიპებზე დამოკიდებულება ისეთივე შეუთავსებელია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობასთან, როგორც ადმინისტრაციულსა და კორუფციულ ზეგავლენასთან.

მართლმსაჯულება, როგორც სახელმწიფო საქმიანობის სახეობა და როგორც სამართლიანობის ოფიციალური განსახიერება, კაცობრიობის ისტორიაში ყოველთვის სოციალური გარდაქმნების მიმდინარეობას განსაზღვრავდა. ამავდროულად, პარადოქსი იმაში მდგომარეობს, რომ დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემისა და სამართლიანი გარემოს შექმნით მხოლოდ საზოგადოებაა დაინტერესებული. ამ დროს ნებისმიერი ხელისუფალი, რომელსაც მოსახლეობის მხარდაჭერა ესაჭიროება, დაინტერესებული უნდა იყოს, რომ მოსამართლეებს თავისუფლება ჰქონდეთ – საჭიროების შემთხვევაში ისეთი გადაწყვეტილებები (კანონიერი) მიიღონ, რომლებიც ეწინააღმდეგება სახელმწიფოსა და მთავრობის მეთაურთა სახელისუფლებო, სხვა საჯარო თანამდებობის პირთა უკანონო გადაწყვეტილებებს, თუმცა ჩვენთან ეს არც ერთ ხელისუფლებას ხელს არ აძლევს.

დემოკრატიულ სახელმწიფოებში სახელმწიფო ორგანოების ავტონომიისა და კონტროლის თანაფარდობის დაცვის გადაწყვეტისას თეორია და პრაქტიკა სამ ცნებას: კანონიერებას, პროფესიონალიზმსა და კონტროლს ეყრდნობა. კანონიერება ნებისმიერი სახელმწიფო ორგანოს საქმიანობის ძირითადი პრინციპია. მას პროფესიონალური ქცევა და პასუხისმგებლობა განსაზღვრავს, ხოლო თავად კანონიერება ფართო პროფესიულ უფლებამოსილებას იწვევს. პროფესიონალიზმი გამსაკუთრებულ ფასეულობებს, უნარებს, პროფორიენტაციას და საქმიანობის დემოკრატიულად წარმართვას გულისხმობს. ანგარიშვალდებულება დემოკრატიულ და სამოქალაქო კონტროლს, ასევე გამჭვირვალობას ნიშნავს, რომელიც ანგარიშვალდებულების უმნიშვნელოვანეს საფუძველს წარმოადგენს.

წარმოადგენს რა სახელმწიფო მმართველო-

ბითი სისტემის ნაწილს, სამართალ-დამცავ ორგანოებს გადამწყვეტი როლი ეკისრებათ, როგორც საქმიანობის შედეგების ეფექტიანობის, სახელმწიფოსა და საზოგადოების ურთიერთდამოკიდებულების, ასევე პოლიტიკურ და სოციალურ იდეებზე ზემოქმედების მხრივ. აღნიშნულ უწყებებს მნიშვნელოვანი როლი აქვთ სახელმწიფოს ფორმირების, სოციალური ურთიერთობების ჩამოყალიბების, კონფლიქტების გადაწყვეტის საქმეში, აგრეთვე, იმ სოციალური ფონის შექმნაში, რომელიც პოლიტიკურ ურთიერთობებს განაპირობებს. არაეფექტიანი, სადავო ან რეპრესიული სოციალური კონტროლი ძირს უთხრის სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის არსებული ურთიერთობების კანონიერებას, ართულებს განვითარების ხელშეწყობ პროცესებს და მკვეთრად ამუხრუჭებს (ზღუდავს) მმართველობის დემოკრატიულ ფორმებს. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ასეთი მოქმედებები გამოდის ფუნქციური მოვალეობების ჩარჩოებიდან. საზოგადოების მიერ სახელმწიფო ხელისუფლებისადმი მმართველობითი ცვლილებების განხორციელების დაკისრების შემთხვევაში მასში აუცილებლად აისახება სამართალდამცავი ორგანოების მოქმედებები.

წინა ხელისუფლების დროს საბოლოოდ ჩამოყალიბდა და ახლაც მოქმედებს მმართველობის ისეთი მანკიერი სისტემა, რომლის დროსაც ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიმღებად მხოლოდ სახელმწიფო უწყებების ხელმძღვანელი პირველი პირები გვევლინებიან (თუ რა გახდა მმართველობის ასეთი სისტემის შექმნის მოტივი, შემდგომი კვლევის საგანია). აღნიშნულმა გარემოებამ გამოიწვია ამ ორგანოების ქვედა რგოლების (დანაყოფების ხელმძღვანელებისა და სხვა თანამდებობის პირების) კომპეტენციის – ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტებით მათთვის მინიჭებული ფუნქციების, უფლებებისა და მოვალეობების ჯერ მნიშვნელოვნად შეზღუდვა, ხოლო დროთა განმავლობაში საჭირო უნარ-ჩვევების სრულად ატროფირება. ხელმძღვანელი პირებისა და სხვა თანამდებობის პირების ანაზღაურებაში სოლიდური განსხვავების გამო საჯარო სამსახურებში ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ნეპოტიზმის, პარტიული კუთვნილების და სხვა სუბიექტური მიზეზების გამო, ძირითადად უწყების გარედან, ინიშნებოდნენ და ინიშნებიან არაკვალიფიციური, ხელმძღვანელი მუშაკისათვის აუცილებელ უნარებს მოკლებული პირები, რაც, უკვე აღნიშნული მიზეზებით, ხელისშემშლელ ფაქტორს აღარ წარმოადგენს. მათ დასაქმებას ან დაწინაურებას, როგორც წესი, გარკვეულ ინტერესთა კონფლიქტი, იურიდიული თუ ორგანიზაციული შეუსაბამობა მოსდევს, რომელთა გამოსწორების, მეტწილად წარუმატებელ, მცდელობებს შემდგომში დიდი ძალისხმევა (ძალებისა და საშუალებების სრული, ხშირად არამართლზომიერი, მობილიზება) სჭირდება.

მმართველობის ასეთი ფორმის პირობებში სა-

ხელმწიფო დაწესებულებებში ყოველწლიურად იზრდება იმ საჯარო მოსამსახურეთა რიცხვი, რომლებიც იძულებულნი არიან საკუთარი უფლების დასაცავად ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობების შედეგად წარმოქმნილ საქმეებზე სახელმწიფო ორგანოების, თანამდებობის და სხვა პირების მიერ მმართველობითი ფუნქციების განხორციელებისას ადამიანის უფლებების მთლიანად ან ნაწილობრივ შეზღუდვის გამო, აგრეთვე, კანონით გაუთვალისწინებელი მოვალეობების დაკისრების შემთხვევაში, საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის შესაბამისად, მიმართონ სასამართლოს. ამავე დროს, მითითებული მუხლის მოთხოვნა, რომ უზრუნველყოფილი უნდა იყოს საქმის სამართლიანი და დროული განხილვა, მხოლოდ დამოუკიდებელი სასამართლოს პირობებშია შესაძლებელი, რაც დღეისათვის ძნელად მისაღწევი ფუფუნებაა. პროკურორის გადანყევტილება გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის არდანყების შესახებ, როდესაც სასამართლოს მიერ დადგენილია სახელმწიფო ორგანოების თანამდებობის პირების არამართლზომიერი მოქმედებები, უნდა ექვემდებარებოდეს სასამართლო გადასინჯვას, ასევე დასაშვები უნდა იყოს დაზარალებულის მოთხოვნით სასამართლოს მიერ საქმის აღძვრა. ყოველივე აღნიშნულის არარსებობის გამო კანონის აღსრულება, ასევე გამოძიების წინასასამართლო სტადიაზე ბრალდების მხარის მიერ დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელება მოითხოვს, რომ პროკურორები ასევე უნდა იყვნენ დამოუკიდებელნი გადანყევტილების მიღების პროცესში და თავიანთ ფუნქციებს უნდა ახორციელებდნენ სამართლიანად, ობიექტურად და მიუკერძოებლად.

შეგვედავებინან, რომ ეს მიზნები უკვე მიღწეულია, აღნიშნული ორგანოები დამოუკიდებელი არიან, აქვთ სრული უფლებამოსილება და ა.შ. ასე რომ იყოს, ყველა ის თანამდებობის და მათი ზემდგომი პირები, რომლებმაც არასაკმარისი უნარების გამო ან რაიმე მოტივით ჩაიდინეს გადაცდომა

ან სამოხელეო დანაშაული, გათავისუფლებოდნენ თანამდებობიდან, დაისჯებოდნენ დისციპლინური, ადმინისტრაციული ან სისხლისსამართლებრივი წესით, მათ ადგილებს შეავსებდნენ კვალიფიციური კადრები და მინიმუმამდე იქნებოდა დაყვანილი ადამიანის უფლებების დარღვევა. მაგალითისთვის შეიძლება მოვიყვანოთ რეორგანიზაციის ან სხვა მოგონილი მოტივით საჯარო მოსამსახურეების სამსახურიდან უკანონო გათავისუფლების და სახელმწიფო უწყებების მიერ წაგებული ათასობით საქმე, როდესაც ხელფასები ჯერ გამოთავისუფლებულ ადგილებზე დანიშნულ პირებს ერიცხებოდათ, ხოლო სასამართლო გადანყევტილებების შემდეგ კომპენსაციის სახით უკვე სამუშაოზე აღდგენილი მუშაკები იღებდნენ მილიონობით ლარს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. ჩვენთვის უცნობია ზემდგომი ორგანოების მიერ კონკრეტულად ასეთი დანაშაულებისათვის დასჯილი თუნდაც ერთი თანამდებობის პირი.

სასამართლოს შეუფერხებელ მუშაობაზე და მის მიერ მიღებულ გადანყევტილებებზე დამოკიდებულია, ერთი მხრივ, სახელმწიფო ხელისუფლების სიძლიერე, მეორე მხრივ, ამ ხელისუფლების შეზღუდვა, მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, მათ შორის სახელმწიფო ორგანოების თვითნებობისგან. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო სისტემის ქეზმარიტი თავისუფლების არსებობის და მოსამართლეთა თვითნებობის გამორიცხვის შემთხვევაში მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი ქვეყანაში არსებული არაპროფესიონალიზმი და ნეპოტიზმი, სახელმწიფო მოხელეთა ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის ფაქტები. მოსამართლე შეძლებს სამართალდამცავი და სხვა სახელმწიფო ორგანოს თანამდებობის პირის მიერ კანონის დარღვევის ნებისმიერ შემთხვევაზე რეაგირებას, გამომძიებლის ან/და პროკურორის უკანონო ქმედების გამო საჩივრის გადანყევტას, სხვა უფლებამოსილებების განხორციელებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია;
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი;
3. დემოკრატიულ საზოგადოებაში მოსამართლეებსა და პროკურორებს შორის ურთიერთობის შესახებ - ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს № 12 და ევროპის პროკურორთა საკონსულტაციო საბჭოს № 4 დასკვნები; 2009.